

زیست مجازی کودکان و نوجوانان

مرداد
۱۴۰۵

تهیه شده در

اداره کل دبیرخانه شورای عالی فضای مجازی کشور

اسماء بنت عبد
المطلب

امروزه فضای مجازی به یکی از مهم‌ترین زیست‌بوم‌های زندگی کودکان و نوجوانان تبدیل شده‌است. نسل جدید بخش قابل توجهی از یادگیری، تعاملات اجتماعی، سرگرمی و شکل‌گیری هویت خود را در این فضا تجربه می‌کند؛ ازاین‌رو، «زیست مجازی کودکان و نوجوانان» یکی از اصلی‌ترین مسائل اجتماعی و سیاستی در جهان است که در سال‌های اخیر در کانون توجه دولت‌ها، نهادهای بین‌المللی و پژوهشگران قرار گرفته است.

فضای مجازی در کنار فرصت‌هایی همچون دسترسی به اطلاعات، یادگیری، خلاقیت و توسعه مهارت‌های ارتباطی می‌تواند در صورت استفاده نامناسب یا بدون نظارت، پیامدهایی نظیر وابستگی به اینترنت، مواجهه با محتوای نامناسب، اختلال در تمرکز، کاهش مهارت‌های اجتماعی و افت عملکرد تحصیلی را به همراه داشته باشد. ازاین‌رو، شناخت دقیق الگوهای استفاده کودکان و نوجوانان از این فضا، پیش‌نیاز سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مؤثر در این حوزه است.

در بسیاری از کشورها، پیمایش‌های ملی به صورت مستمر برای پایش زیست مجازی کودکان و نوجوانان انجام می‌شود و نتایج آن مبنای تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی قرار می‌گیرد. گزارش‌هایی همچون Children's Online Experiences اجرا شده در کشور انگلیس و Global kids online اجرا شده در بیش از ۲۰۰ کشور جهان از شناخته‌شده‌ترین نمونه‌های بین‌المللی در این زمینه هستند.

گزارش حاضر، برای نخستین بار در ایران، با اتکا به پیمایشی ملی و رویکردی داده‌محور، تصویری جامع از وضعیت زیست مجازی کودکان و نوجوانان ارائه می‌کند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند مبنای شناخت وضعیت موجود و همچنین تصمیمات و سیاست‌گذاری‌های آینده باشد.

شناسنامه پیمایش

در این پیمایش هیچ سوالی از خود فرزند پرسیده نشده است و تنها مرجع بررسی زیست مجازی فرزندان، «آن چه والد دیده است» می باشد. پس در خوانش نتایج سوالات مرتبط با رفتارهای پنهانی فرزندان باید محافظه کار بود.

تاریخ اجرای پیمایش
۲۹ بهمن تا ۸ اسفند ۱۴۰۴
می باشد.
این پیمایش در سطح ملی و به شیوه تلفنی و با اندازه نمونه ۲۴۴۱ نفر انجام شده است.

این پیمایش توسط
موسسه پژوهشگران خبره پارس
(دانشگاه تهران)
و به سفارش
اداره کل دبیرخانه شورای
عالی فضای مجازی
انجام شده است.

فهرست عناوین

۲) کودکان ۶ تا ۱۵ سال

- استفاده و میزان استفاده از دستگاه هوشمند
- استفاده از اینترنت
- سن دارای وسیله هوشمند شدن
- اصلی ترین فعالیت با دستگاه هوشمند
- استفاده از فیلترشکن
- محل انجام فعالیت های تحصیلی و رضایت از آن ها

۱) کودکان زیر ۵ سال

- استفاده از دستگاه هوشمند
- میزان استفاده از دستگاه هوشمند

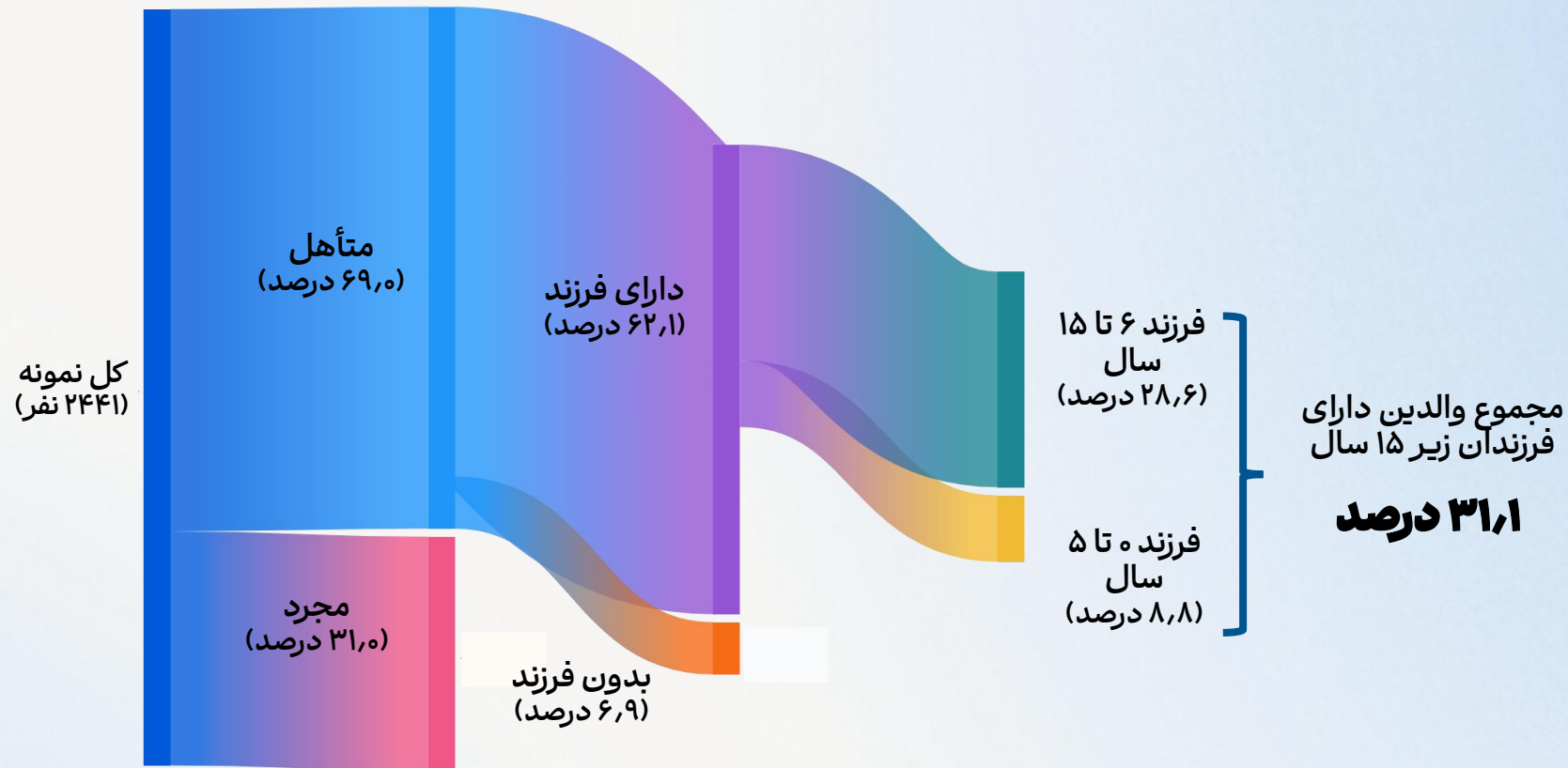
۴) جمع بندی پژوهش

- میزان رضایت و دلایل رضایت و عدم رضایت
- شکاف میان آگاهی و عمل مؤثر والدین
- چه چیز رفتار خانواده ها را تعیین می کند؟
- زیست مجازی نوجوانان در دو مرحله مجزا شکل می گیرد
- یافته های کلیدی که باید در پژوهش های آتی تدقیق شوند

۳) نگرش والدین نسبت به فرزندان

- میزان رضایت و دلایل رضایت و عدم رضایت
- والدین از استفاده فرزندان از فضای مجازی
- نگرانی از مواجهه فرزند با محتوای نامناسب
- تعیین زمان برای استفاده فرزند از فضای مجازی
- استفاده از ابزارهای نظارت بر فعالیت فرزند
- کسب اجازه فرزند برای مشاهده فیلم یا نصب برنامه

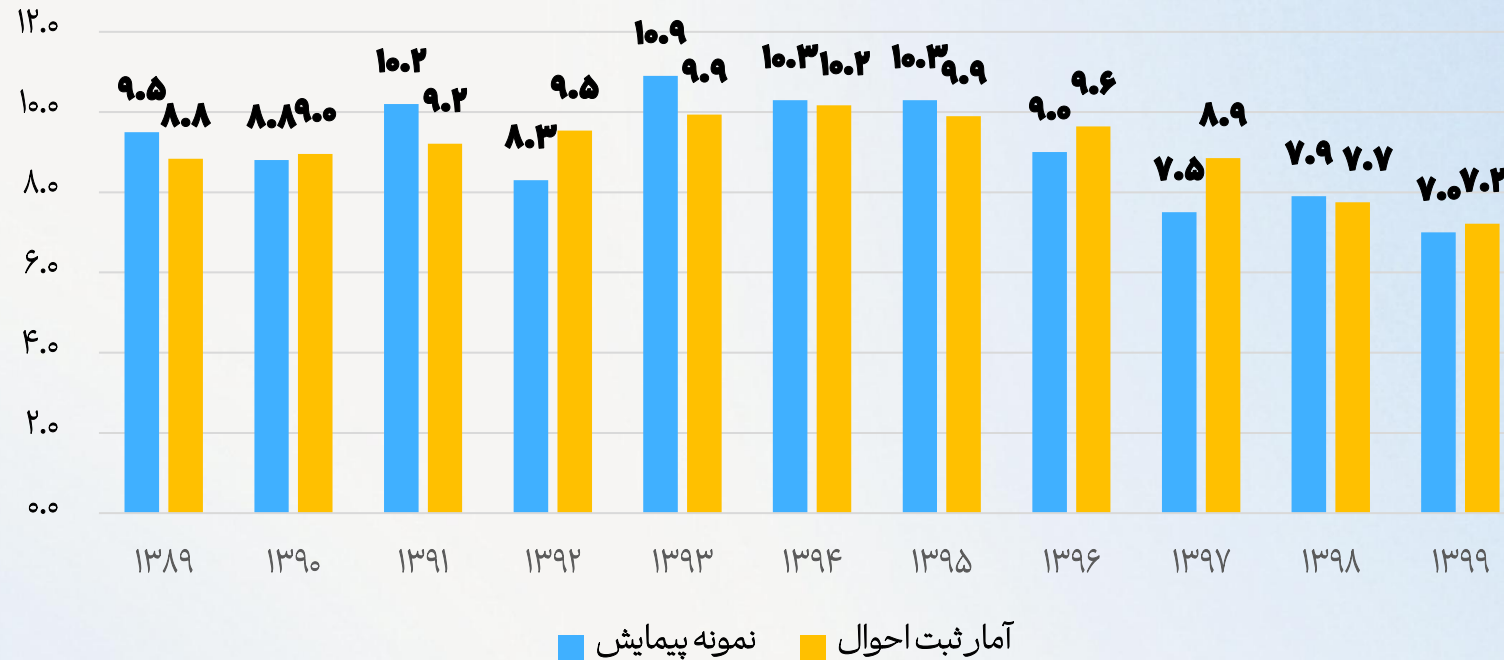
فرآیند غربال والدین مورد هدف پیمایش

مطابق نمودار بالا، حدود ۷۰ درصد از افراد نمونه متأهل بوده‌اند که ۶۲,۱ درصد از آنان فرزند دارند. با احتساب خانواده‌های دارای فرزند بالای ۱۵ سال و نیز خانواده‌هایی با بیش از یک فرزند زیر ۱۵ سال، در مجموع ۳۱,۱ درصد از کل نمونه دارای حداقل یک فرزند در این بازه سنی بوده‌اند. پرسش‌های مرتبط با زیست مجازی فرزندان از این گروه از والدین مطرح شده و نتایج آن در بخش‌های بعدی گزارش ارائه می‌شود.

توزیع دموگرافیک سال تولد کودکان و نوجوان در نمونه پیمایش و مقایسه با آمار ثبت احوال

میانگین
اختلاف
۰/۶ درصد

میزان انطباق داده‌های نمونه پیمایش در زمینه سهم متولدان هر سال از جمعیت کل متولدان بازه سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۹ با داده‌های ثبت احوال درباره سهم متولدان هر سال در همان بازه بررسی شده‌است. مطابق با نتایج این مقایسه، میانگین اختلاف داده‌های نمونه با داده‌های ثبت احوال، ۰/۶ درصد است. این الگو در سایر متغیرهای جمعیت‌شناختی نیز برقرار است که به علت اختصار صرفاً این مورد گزارش شده‌است.

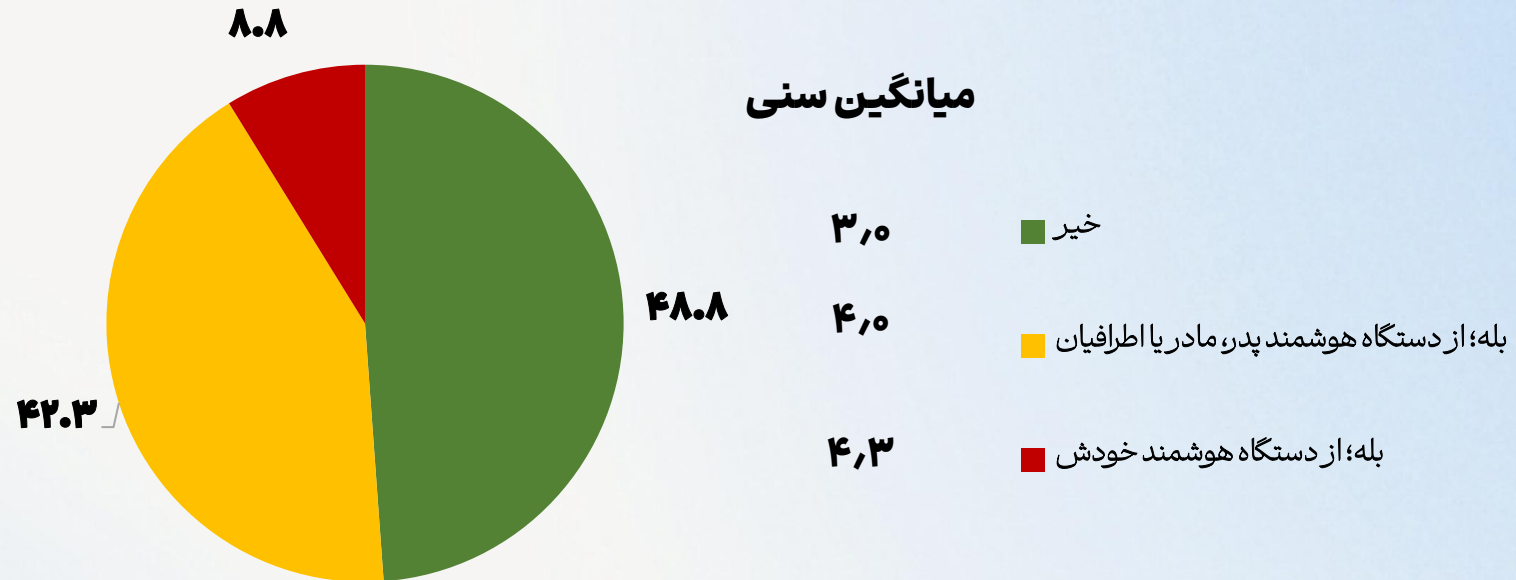
بخش اول

کودکان زیر ۵ سال

کودکان زیر ۵ سال؛ استفاده از دستگاه هوشمند

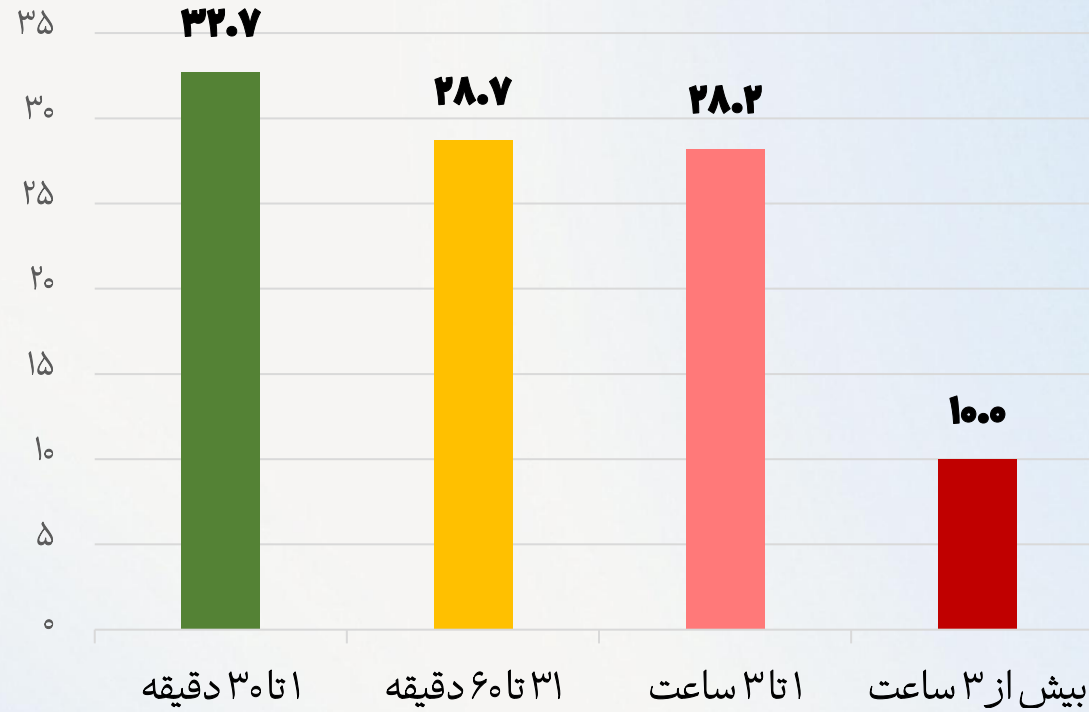
درصد از کل
کودکان زیر ۵ سال

آیا فرزند شما از موبایل هوشمند، تبلت یا لپ تاپ استفاده می کند؟ اگر بله دستگاه متعلق به چه کسی است؟

کودکان زیر ۵ سال؛ میزان استفاده از دستگاه هوشمند

درصد از کودکان زیر ۵ سال کاربر دستگاه هوشمند (۵۱,۳ درصد کل کودکان زیر ۵ سال)

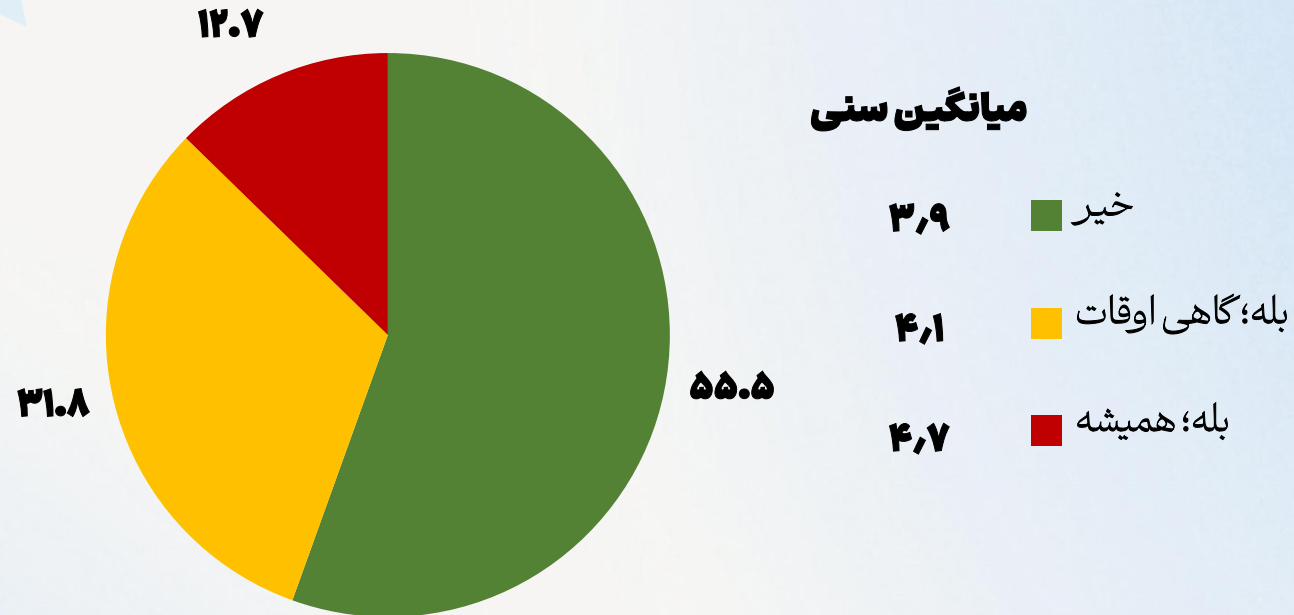

میانگین کل: ۱,۱ ساعت

فرزند شما در ماه گذشته معمولاً در هر شبانه روز چند ساعت از دستگاه هوشمند خود استفاده کرده است؟

کودکان زیر ۵ سال؛ استفاده از اینترنت

درصد از کودکان زیر ۵ سال کاربر دستگاه هوشمند (۵۱,۳ درصد کل کودکان زیر ۵ سال)

۲۳ درصد کودکان زیر ۵ سال، از اینترنت استفاده می‌کنند.

آیا فرزند شما هنگام استفاده از دستگاه هوشمند، از اینترنت آن هم استفاده می‌کند؟ اگر بله، به چه میزان؟

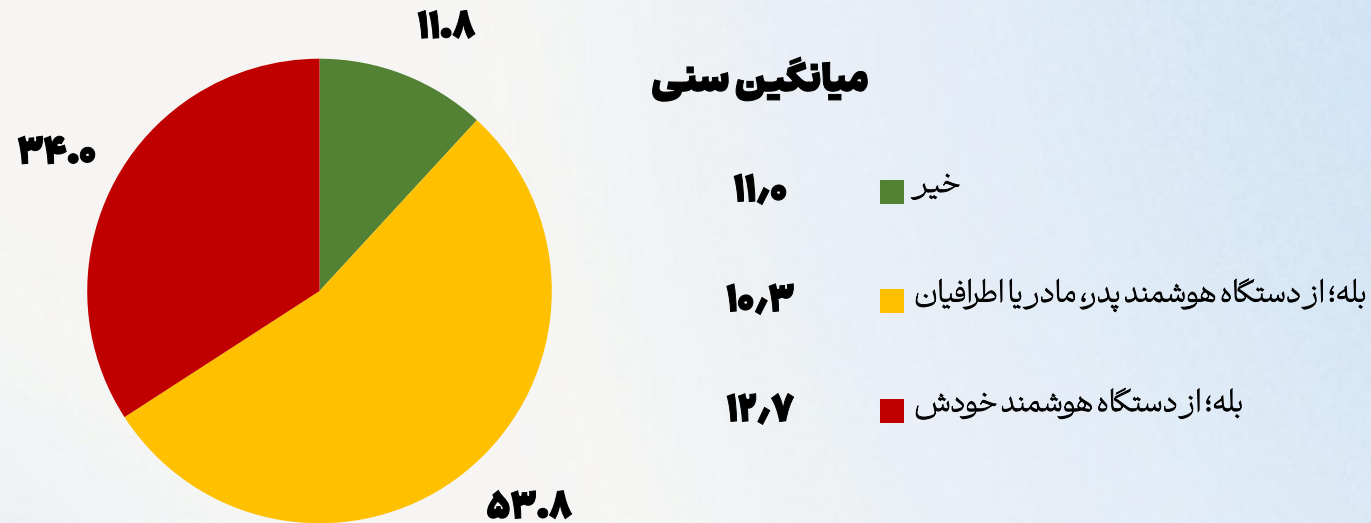
بخش دوم

کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال

کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال؛ استفاده از دستگاه هوشمند

درصد از کل
کودکان و نوجوانان
۶ تا ۱۵ سال

آیا فرزند شما از موبایل هوشمند، تبلت یا لپ‌تاپ استفاده می‌کند؟ اگر بله دستگاه متعلق به چه کسی است؟

مقایسه دسترسی و مالکیت دستگاه هوشمند در کودکان و نوجوانان به تفکیک سن

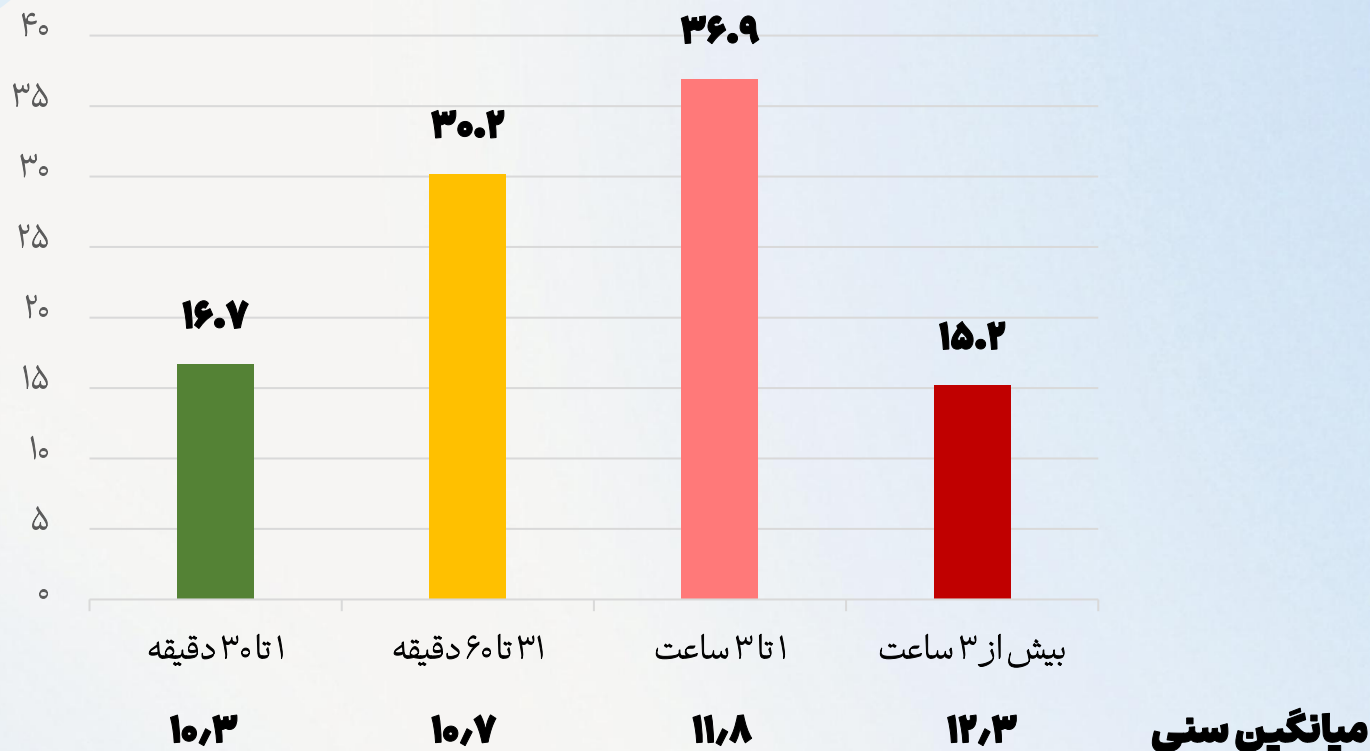

سال تولد کودک و نوجوان

از ۶ سالگی به بعد تقریباً میزان دسترسی تغییر نکرده است و بیشتر کودکان با سن بیش از ۶ سال دسترسی به دستگاه هوشمند دارند. با این حال، تفاوت در مالکیت دستگاه هوشمند است.

کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال؛ میزان استفاده از دستگاه هوشمند

درصد از کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر دستگاه هوشمند (۸۸.۲ درصد کل کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

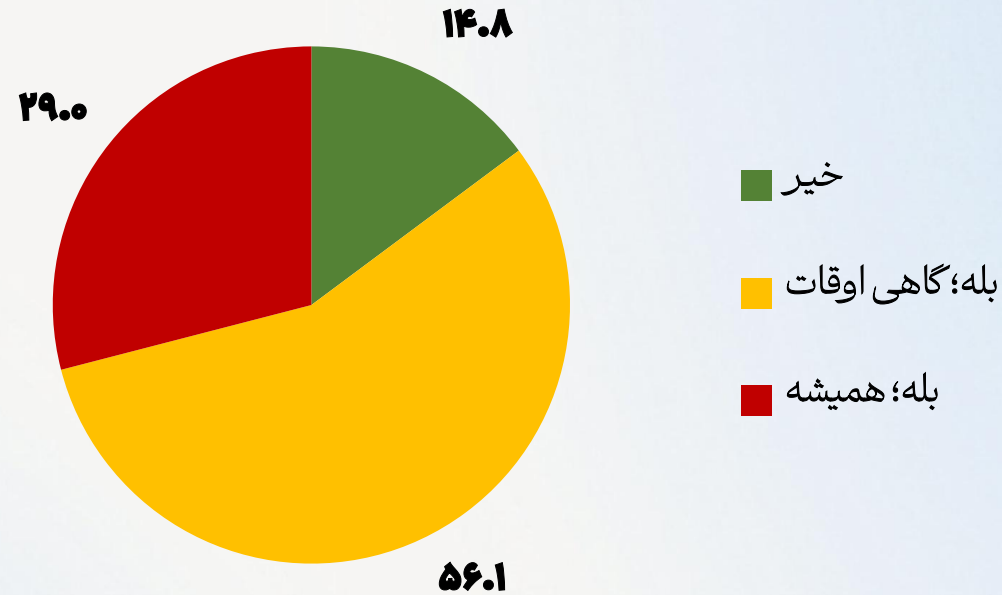

میانگین کل: ۱,۷ ساعت

فرزند شما در ماه گذشته معمولاً در هر شبانه روز چند ساعت از دستگاه هوشمند استفاده کرده است؟

کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال؛ استفاده از اینترنت

درصد از کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر
دستگاه هوشمند
(۸۸.۲ درصد کل کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

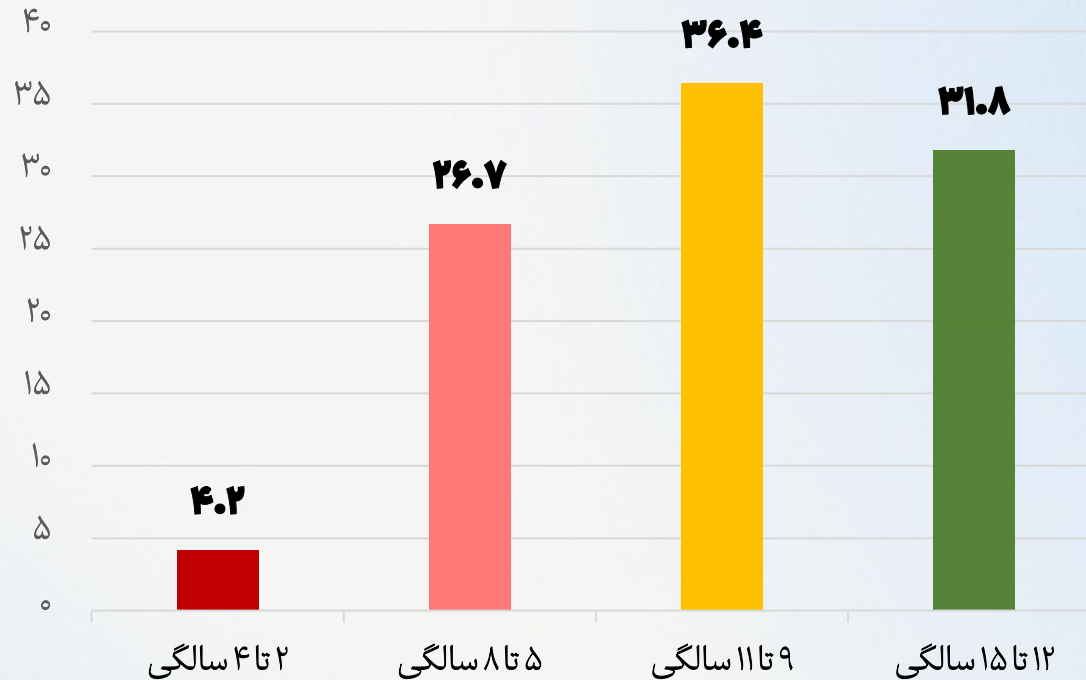

۷۵.۱ درصد کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال، از
اینترنت استفاده می کنند.

آیا فرزند شما هنگام استفاده از دستگاه هوشمند، از اینترنت آن هم
استفاده می کند؟ اگر بله، به چه میزان؟

کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال؛ سن دارای وسیله هوشمند شدن

درصد از کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر
دستگاه هوشمند
خودشان
(۳۴٫۰ درصد کل کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

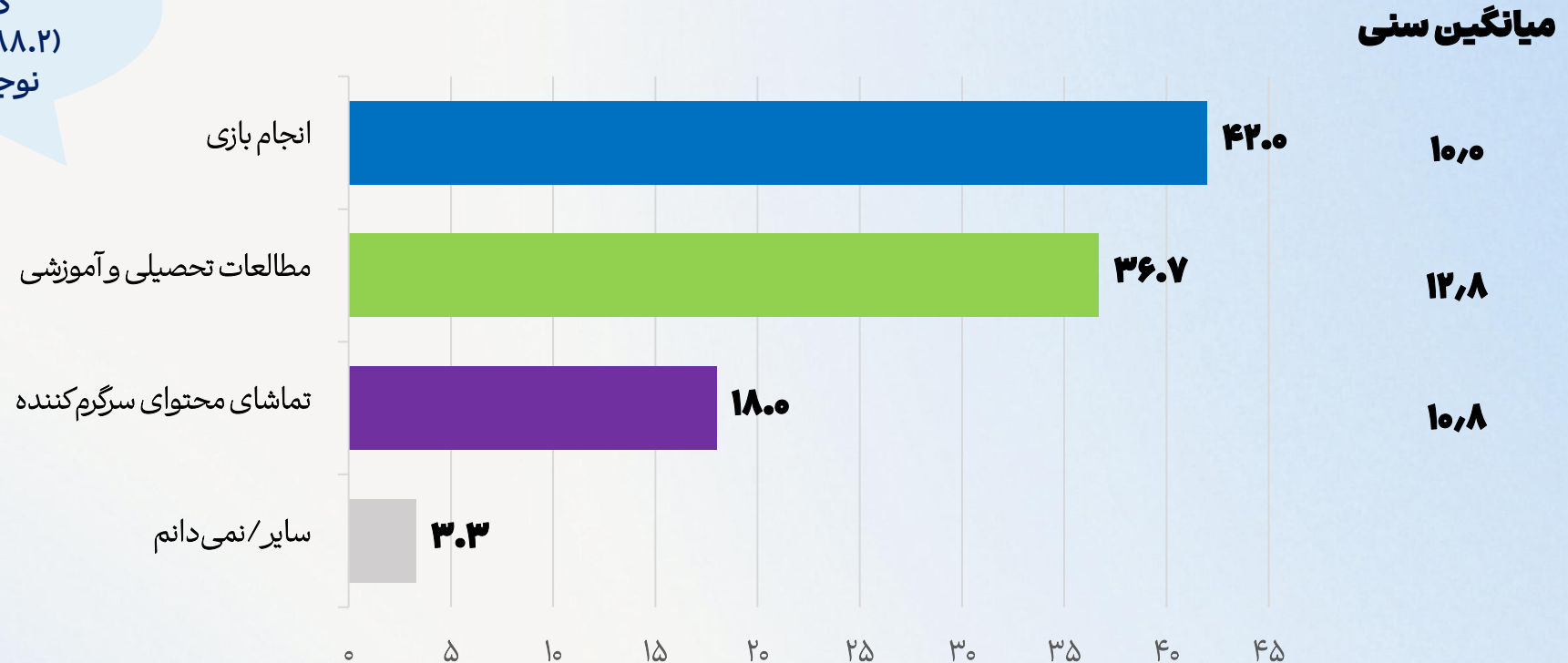

میانگین کل: ۹٫۸ سال

فرزند شما از چه سنی خودش دارای موبایل هوشمند، تبلت یا لپ‌تاپ شده است؟

کودکان بین ۶ تا ۱۵ سال؛ اصلی ترین فعالیت با دستگاه هوشمند

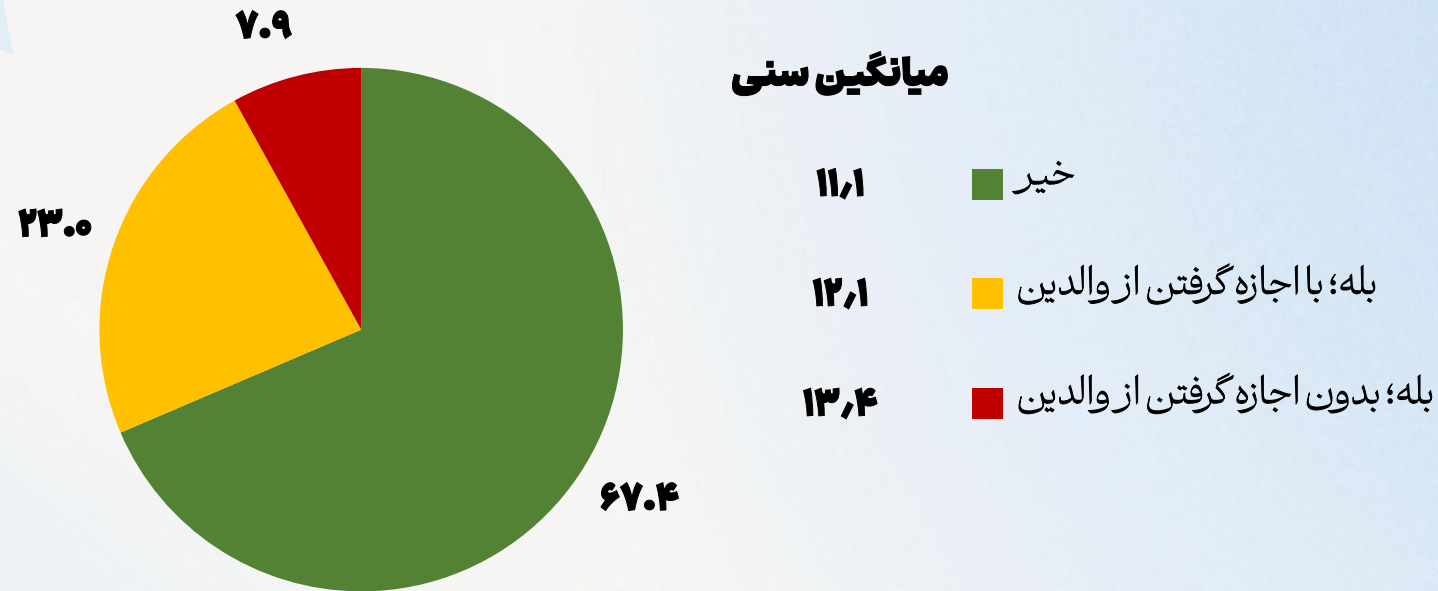
درصد از کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر دستگاه هوشمند (۸۸.۲ درصد کل کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

اصلی ترین فعالیت فرزند شما حین استفاده از موبایل هوشمند، لپ تاپ و تبلت کدام یک از این موارد است؟

کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال؛ استفاده از فیلترشکن

درصد از کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر
اینترنت
(۷۵.۱ درصد کل کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

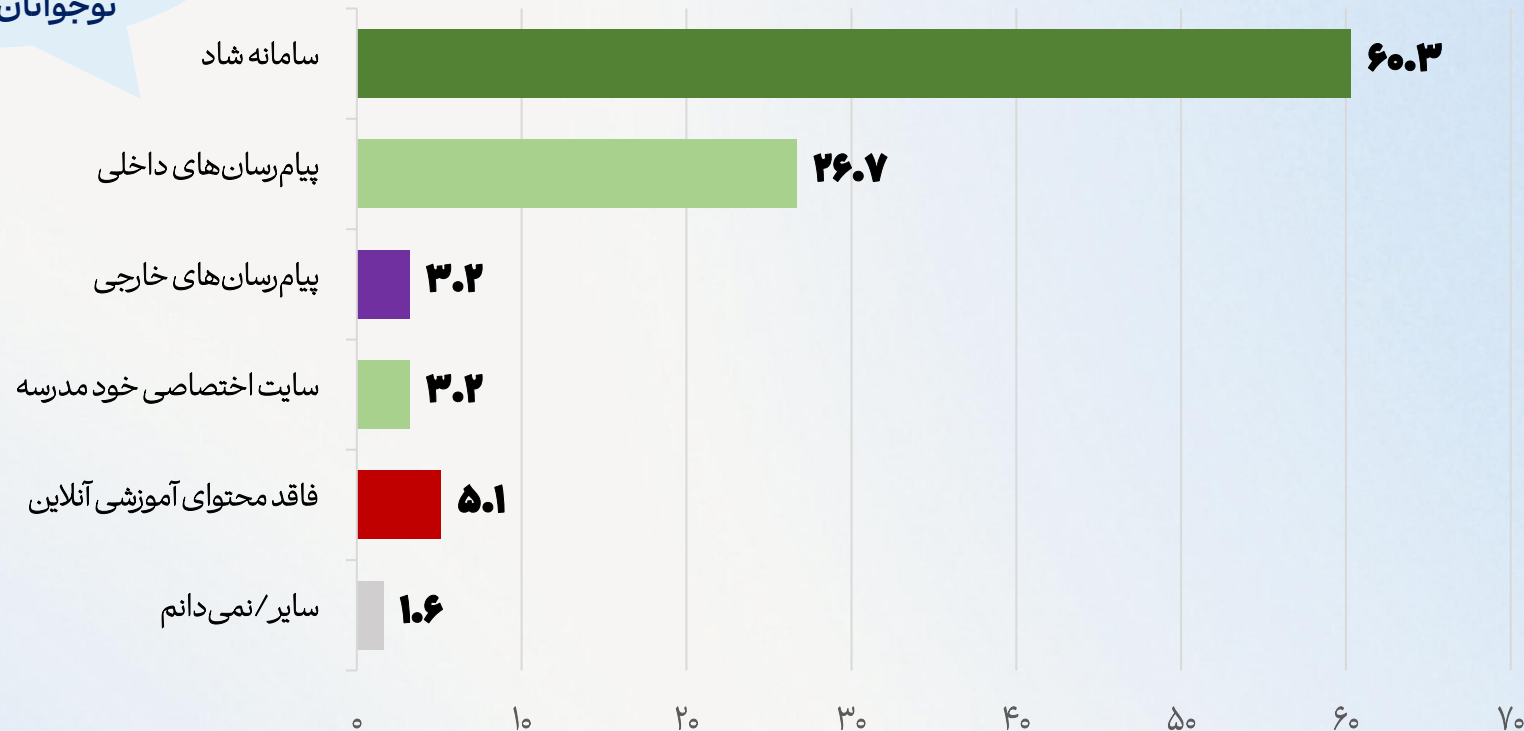

۲۳.۲ درصد کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال، از
فیلترشکن استفاده می‌کنند.

تا جایی که می‌دانید نحوه استفاده فرزند شما از فیلترشکن به کدام یک از موارد زیر نزدیک‌تر است؟

محل تبادل محتوای آموزشی فرزند

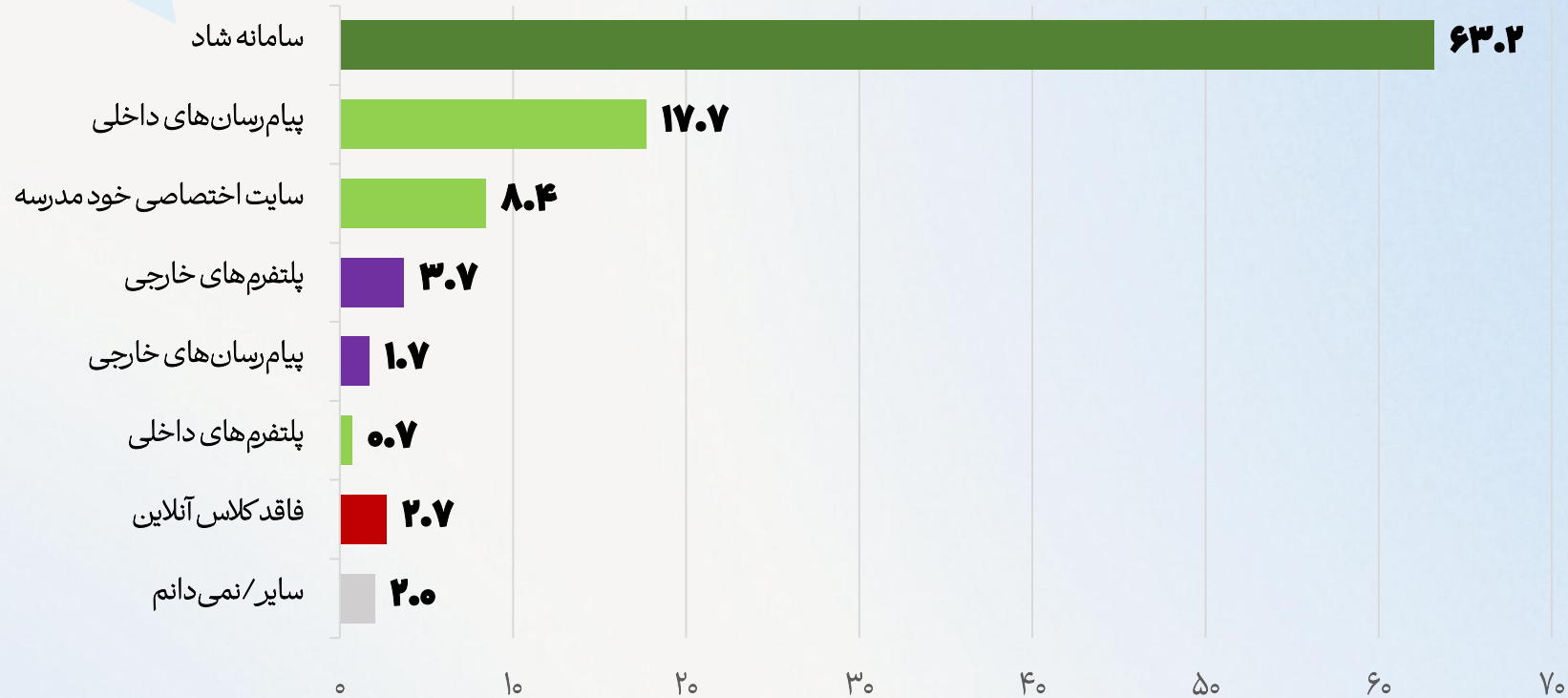
درصد از کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر اینترنت (۷۵٫۱ درصد کل کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

محتوای آموزشی، فایل‌های درسی و تکالیف فرزند بیشتر از طریق کدام یک از موارد بالا به اشتراک گذاشته می‌شود؟

محل برگزاری کلاس‌های آنلاین فرزند

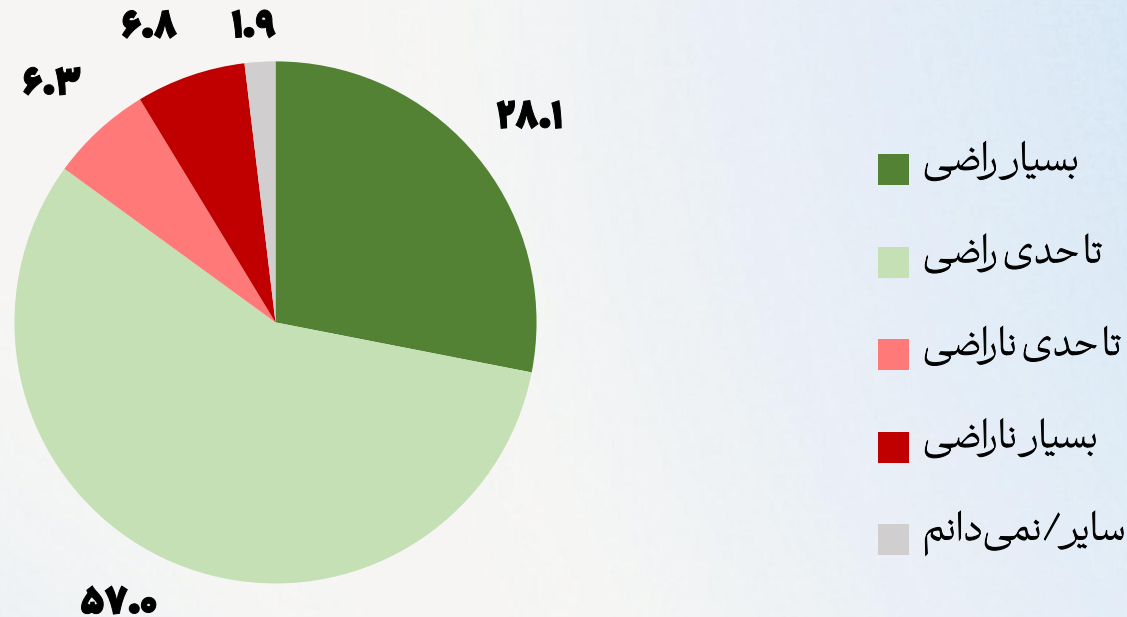
درصد از کل گزینه‌های ۱ تا ۴ سوال قبل
(۹۳,۴ درصد کل کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

کلاس‌های درسی «آنلاین» فرزند شما که همزمان معلم و دانش‌آموزان در آن حضور دارند معمولاً در کدام بستر برگزار می‌شوند؟

میزان رضایت فرزند از برنامه شاد

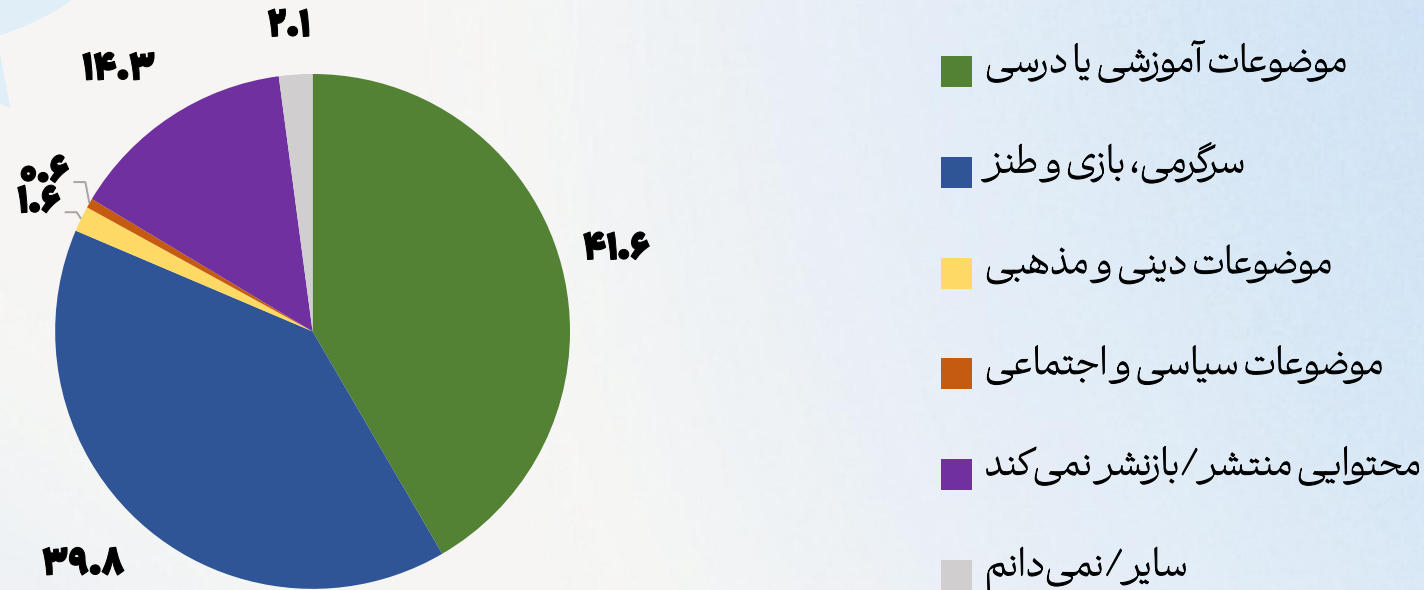
درصد از کودکان و نوجوانان
۶ تا ۱۵ سال که در یکی از دو
سوال قبل گزینه شاد را
انتخاب کرده‌اند
(۷۰٫۲ درصد کل کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

تا جایی که می‌دانید فرزند شما تا چه میزان از سامانه شاد راضی یا ناراضی می‌باشد؟

محتوای به اشتراک گذاشته شده توسط فرزند در فضای مجازی

درصد از کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر
اینترنت
(۷۵,۱ درصد کل کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

تا جایی که می دانید، اصلی ترین محتوایی که فرزند شما در فضای مجازی منتشر می کند یا به اشتراک می گذارد، مربوط به کدام یک از موارد بالاست؟

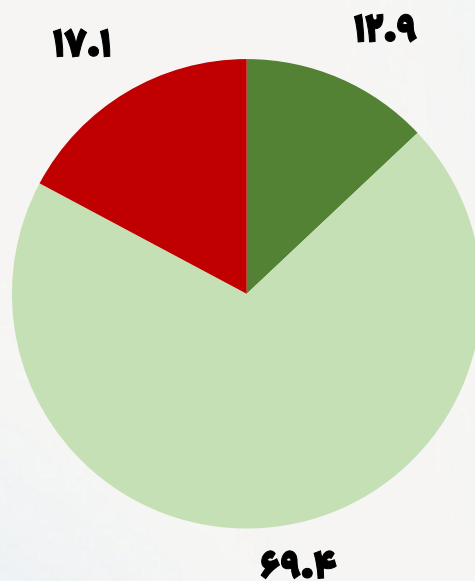
بخش سوم

نگرش والدین نسبت به زیست مجازی فرزندان

کسب اجازه فرزند برای مشاهده فیلم یا نصب برنامه

درصد از کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر
اینترنت
(۷۵,۱ درصد کل کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

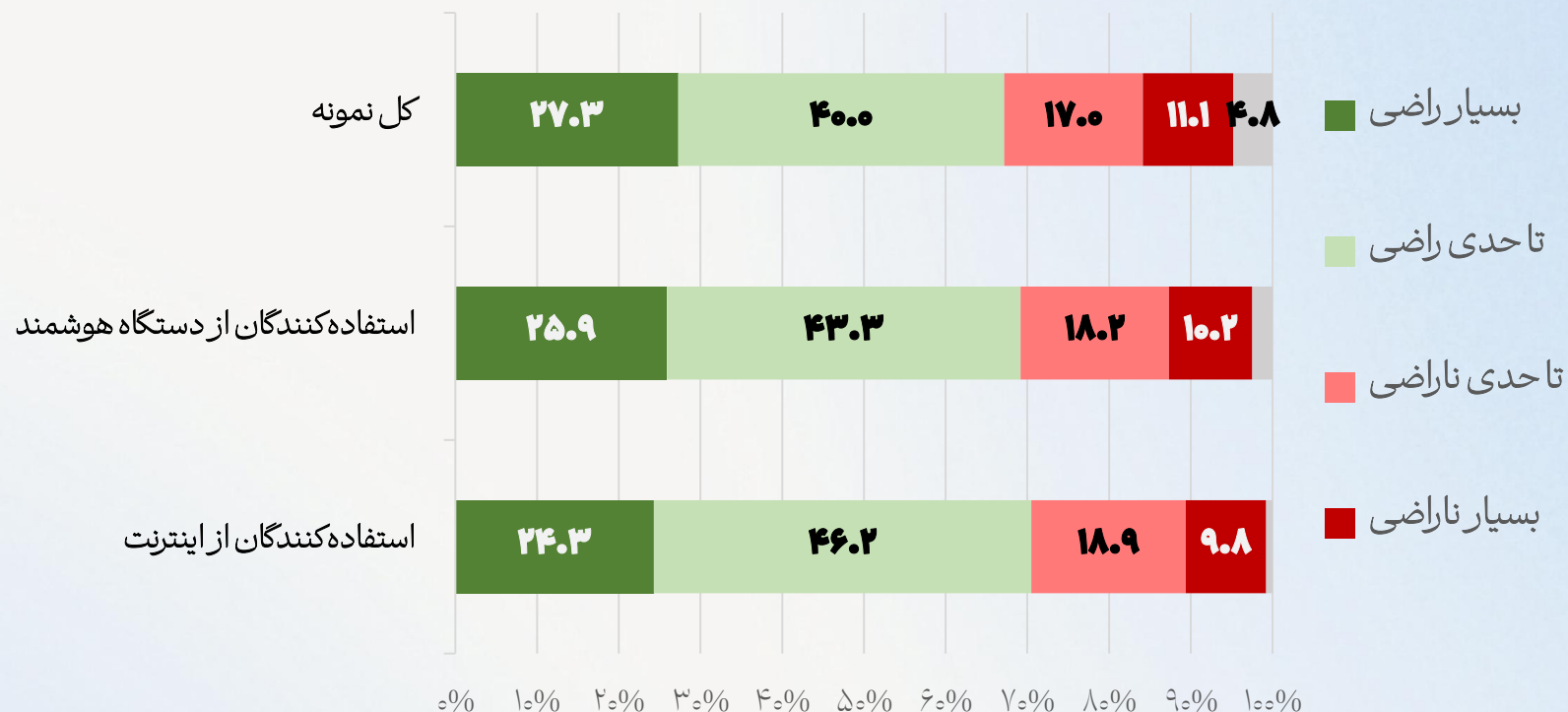

میانگین سنی

- ۱۱,۱ ■ معمولا مشاهده / نصب نمی کند
- ۱۱,۱ ■ معمولا با اجازه مشاهده / نصب می کند
- ۱۲,۴ ■ معمولا بدون اجازه مشاهده / نصب می کند

نحوه رفتار فرزند شما هنگام مشاهده یک فیلم آنلاین یا نصب اپلیکیشن و بازی جدید به کدام مورد نزدیکتر است؟

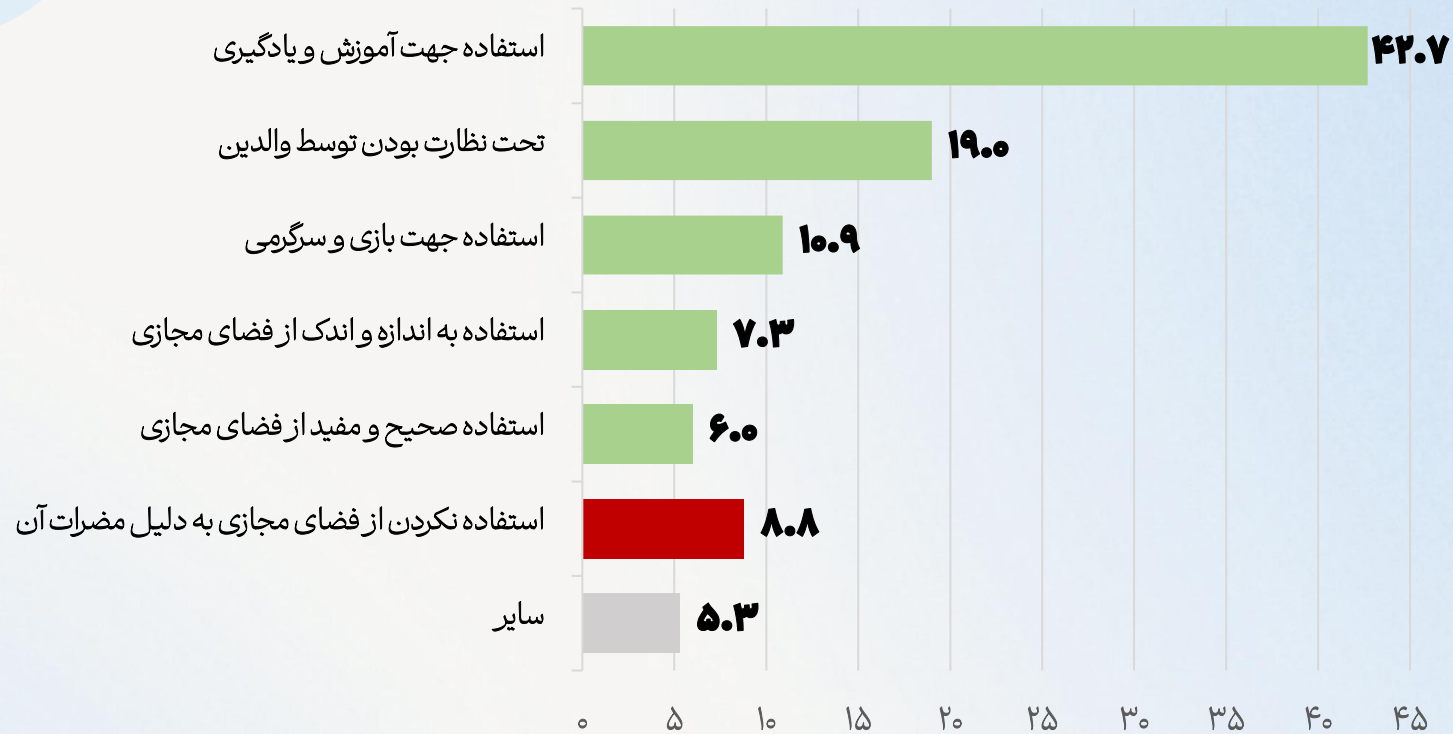
میزان رضایت والدین از استفاده فرزندان از فضای مجازی

شما از میزان و نحوه استفاده فرزند خود از فضای مجازی در مجموع چه میزان راضی یا ناراضی هستید؟

دلایل رضایت از نحوه مصرف مجازی فرزند

درصد از گزینه‌های بسیار یا
تاحدی راضی سوال قبل
(۶۷,۳ درصد کل کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

مهم‌ترین دلیلی که شما از میزان و نحوه استفاده فرزند خود از فضای مجازی راضی می‌باشید کدام است؟

دلایل عدم رضایت از نحوه مصرف مجازی فرزند

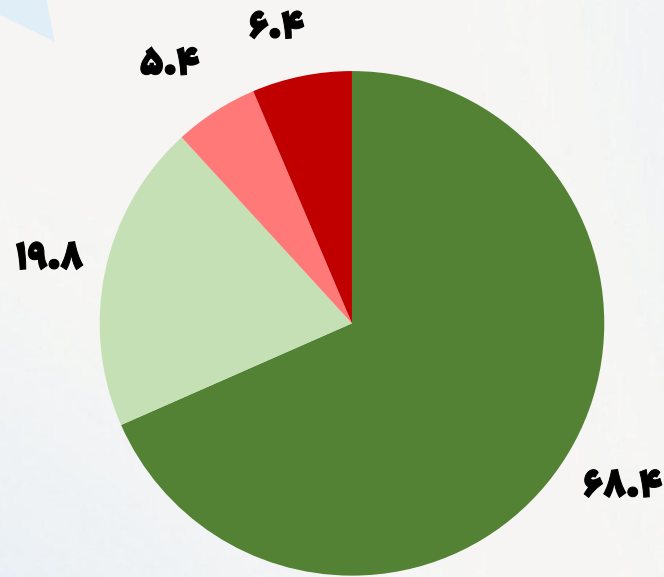
درصد از گزینه‌های بسیار
یا تاحدی ناراضی سوال
قبل
(۲۸,۱ درصد کل کودکان و
نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

مهم‌ترین دلیلی که شما از میزان و نحوه استفاده فرزند خود از فضای مجازی ناراضی می‌باشید کدام است؟

نگرانی از مواجهه فرزند با محتوای نامناسب

درصد از کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر اینترنت (۷۵٫۱ درصد کل کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

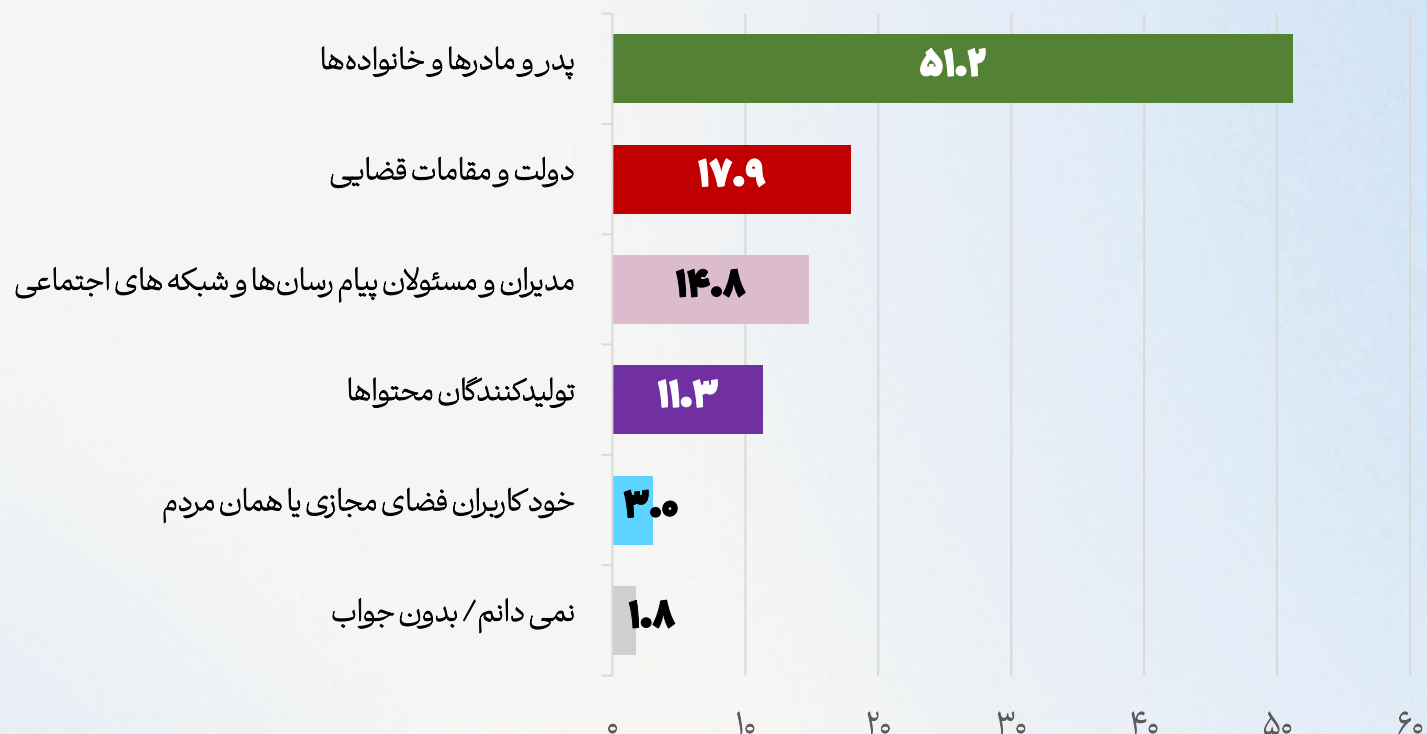
میانگین سنی

- بسیار نگران هستید ۱۱٫۴
- تا حدی نگران هستید ۱۱٫۸
- تا حدی نگران نیستید ۱۱٫۰
- اصلاً نگران نیستید ۱۲٫۴

شما از اینکه فرزندتان در فضای مجازی با محتوای نامناسب مواجه شود تا چه میزان نگران هستید؟

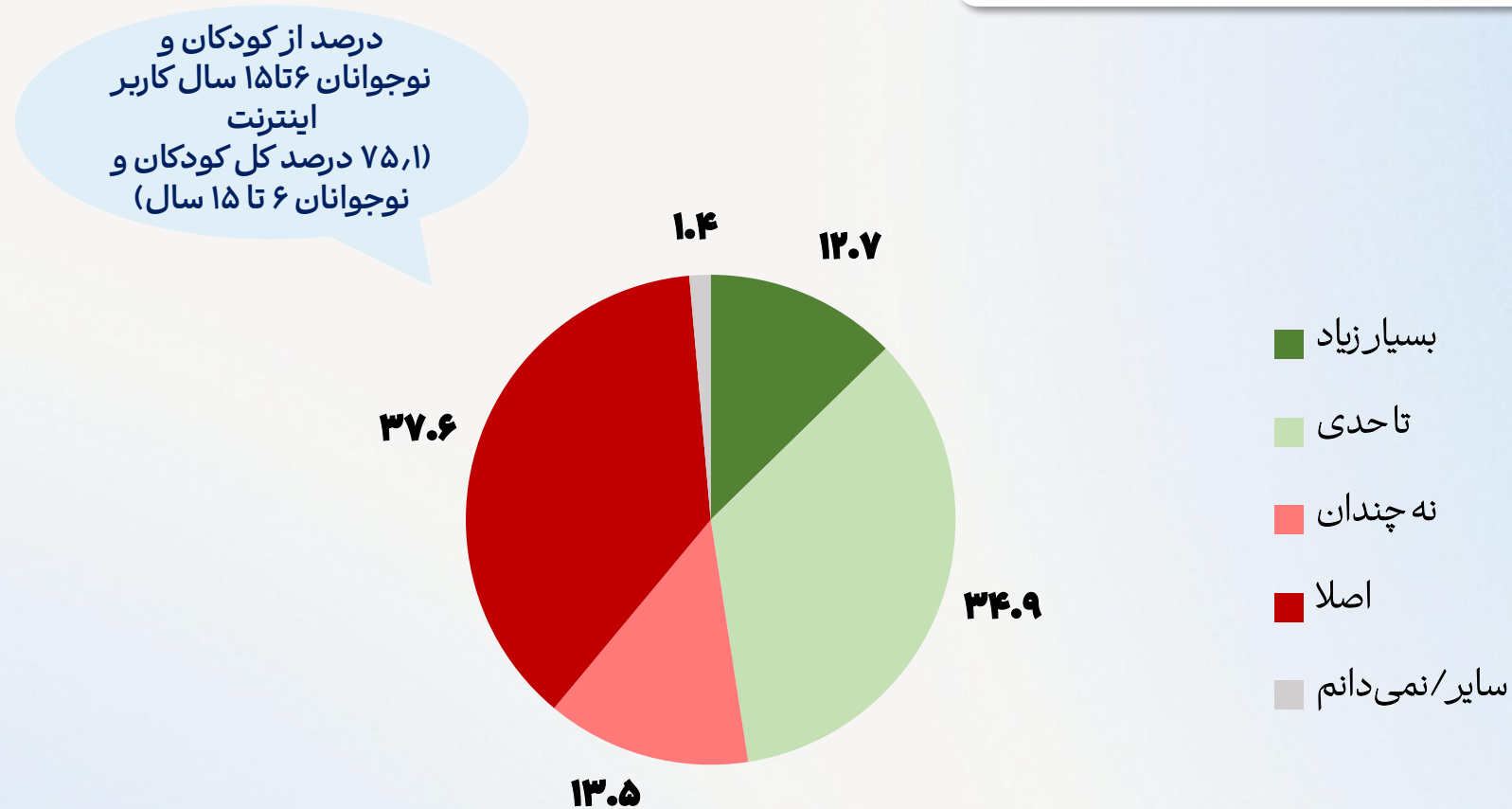
مسئول جلوگیری از دسترسی و مواجهه با محتوای نامناسب کودکان و نوجوانان

درصد از کل والدین
(۳۱,۱ درصد کل
نمونه)

به نظر شما اصلی‌ترین شخص یا نهادی که مسئولیت جلوگیری از دسترسی و مواجهه کودکان و نوجوانان به محتوای نامناسب در فضای مجازی را دارد، کدام است؟

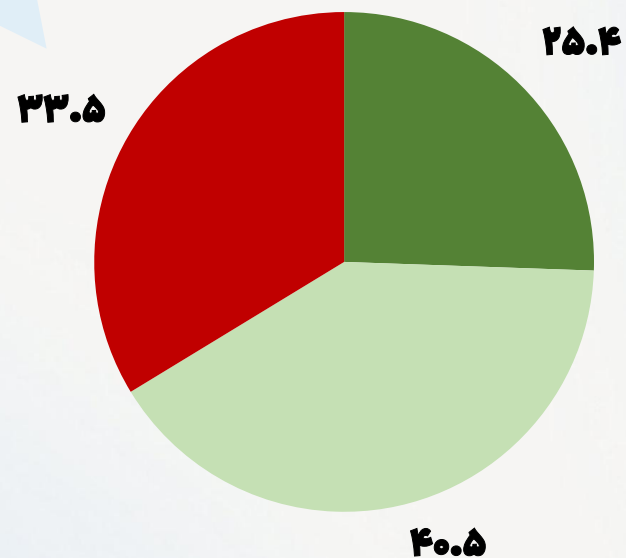
نگرانی از افت تحصیلی به دلیل استفاده از فضای مجازی

حضور فرزند شما در فضای مجازی تا چه میزان باعث افت تحصیلی و بی نظمی در انجام تکالیف درسی اش شده است؟

تعیین زمان برای استفاده فرزند از فضای مجازی

درصد از کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر اینترنت (۷۵٫۱ درصد کل کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

میانگین سنی

بله؛ زمان دقیق و ثابتی را تعیین می کنید ۱۱٫۱

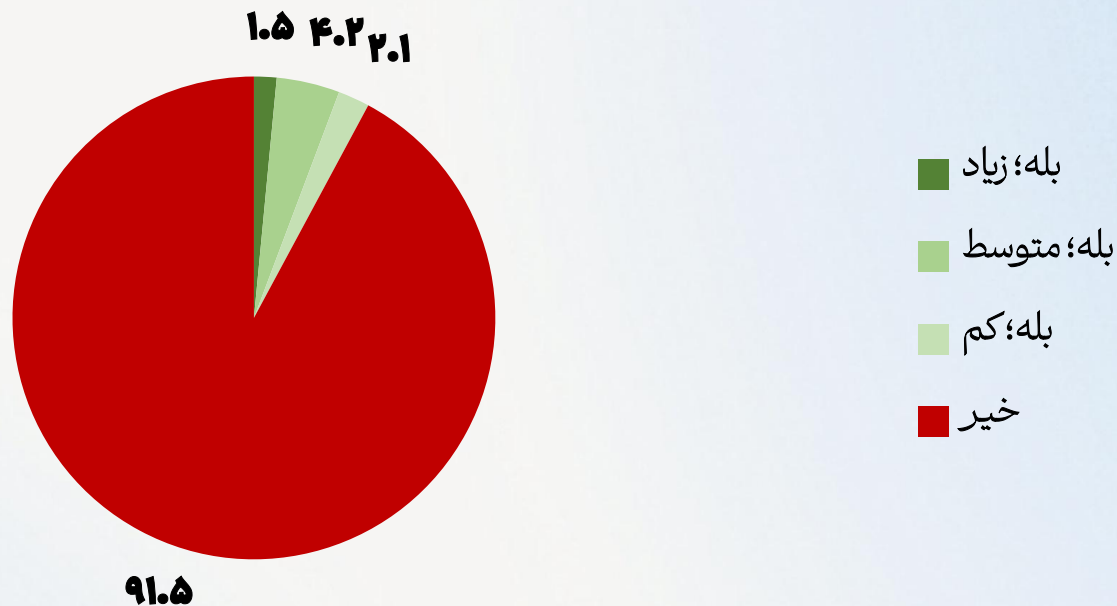
بله؛ زمان منعطف و قابل تغییری را تعیین می کنید ۱۱٫۱

خیر ۱۲٫۴

شما در مجموع تا چه میزان تلاش می کنید که برای استفاده فرزند خود از فضای مجازی زمان مشخصی تعیین کنید؟

استفاده از ابزارهای نظارت بر فعالیت فرزند

درصد از کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال کاربر اینترنت (۷۵٫۱ درصد کل کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۵ سال)

آیا شما برای نظارت بر فعالیت‌های فرزند خود در فضای مجازی از نرم‌افزارهای مخصوص این کار استفاده می‌کنید؟
اگر بله تا چه میزان؟

بخش چهارم

جمع‌بندی پژوهش

والدین چگونه بر زیست مجازی فرزندان خود اثر می‌گذارند؟

شکاف میان آگاهی و عمل مؤثر والدین

۸۸%

نگران محتوای نامناسب‌اند

۵۷%

مسئولیت را با والدین می‌دانند

۶۶%

قاعده‌گذاری زمانی دارند

۸%

از نرم‌افزار نظارتی استفاده می‌کنند

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که والدین از خطرات مواجهه فرزندان با محتوای نامناسب در فضای مجازی تا حد بسیار زیادی آگاه هستند؛ همچنین بخش قابل توجهی از آن‌ها بیشترین مسئولیت مقابله با آسیب‌های فضای مجازی برای نوجوانان را متوجه خودشان - یعنی والدین - می‌دانند؛ با این حال، این نگرانی چندان به عمل مؤثر و راهگشا منجر نمی‌شود؛ به طوری که درصد استفاده از ابزارهای نظارتی بر زیست مجازی فرزندان بسیار پایین است. افزون بر آن تفاوت رفتاری چشم‌گیری در میزان استفاده از دستگاه هوشمند بین فرزندان والدینی که برای استفاده آن‌ها از دستگاه هوشمند قاعده زمانی تعیین می‌کنند با سایر کودکان و نوجوانان وجود ندارد.

رابطه‌های معناداری که در تقاطع با ویژگی‌های (خوداظهاری) والد مشاهده شدند؛

چه چیز رفتار خانواده‌ها را تعیین می‌کند؟

تحصیلات والد

والدین دارای تحصیلات دانشگاهی به صورت محسوسی بیشتر از سایر پدر و مادرها از ابزارهای نظارتی استفاده می‌کنند.

وابستگی اینترنتی والد

میزان استفاده و وابستگی والدین به اینترنت سبب کاهش اثرگذاری نظارت آنان بر فرزندان می‌شود و فرزندان با دیدن این وابستگی، کمتر قاعده‌های زمانی تعیین شده از سوی والدین را رعایت می‌کنند.

پایبندی به ارزش‌ها

افزایش تقید به اسلام، منجر به به تعویق انداختن تهیه و دسترسی فرزند به دستگاه هوشمند و اینترنت می‌شود؛ اما پس از تهیه و دادن دسترسی به کودکان و نوجوانان دیگر در نظارت بر آن‌ها با سایر خانواده‌ها تفاوتی وجود ندارد.

سن فرزند

زیست فرزندان در فضای مجازی در بازه سنی ۹ تا ۱۲ سال شکل می‌گیرد اما کنترل و نظارت والدین بر آن‌ها در حدود ۱۳ تا ۱۵ سالگی به طور چشم‌گیری کاهش می‌یابد و به مرور از بین می‌رود.

باید توجه داشت عوامل بالا تنها بیانگر هم‌بستگی‌های معنادار میان متغیرها هستند و **نمی‌توان** از این روابط برداشت علی قطعی داشت.

دو آستانه سنی: ظاهر شدن با تأخیر پنهان کاری و کاهش نظارت زیست مجازی نوجوانان در دو مرحله مجزا شکل می‌گیرد

مطابق با نمودار فوق و خط‌چین‌های رسم‌شده، رفتار زیست مجازی عمومی نوجوانان در بازه سنی ۱۰ تا ۱۲ سالگی شکل می‌گیرد و بعد از آن تغییر چشم‌گیری نمی‌کند؛ اما رفتارهای پنهانی و کاهش نظارت والدین در بعد از ۱۳ سالگی مشهودتر است.

یافته‌های کلیدی که باید در پژوهش‌های آتی تدقیق شوند

۱ اطلاع‌رسانی صرف به والدین کافی نیست

والدین، نگران مخاطرات فضای مجازی برای فرزندان هستند و به نظر هشدار دادن به آنان برای چاره‌اندیشی و دوراندیشی درباره جلوگیری از آسیب‌های فضای مجازی کافی است؛ باید دانست آن‌ها بیش از آگاهی و شنیدن هشدارهای مکرر، به آموزش ابزار و راهکارهای صحیح نظارت بر زیست مجازی فرزندان نیاز دارند.

۲ پنجره مداخله قبل از ۱۳ تا ۱۵ سالگی فرزند است

زیست مجازی فرزند زودتر از ازبین‌رفتن نظارت والدین شکل می‌گیرد؛ درنتیجه بازه سنی ۹ تا ۱۲ سالگی زمان طلایی برای جهت‌دهی به زیست مجازی نوجوانان است.

۳ کاربرد نوجوان باید جهت‌دهی شود

به‌جای کنترل و سرکوب میزان استفاده نوجوانان از فضای مجازی، باید کاربرد آن‌ها از فضای مجازی اصلاح و جهت‌دهی شود.